

Quisling - symbolet på forræderi og svik

Av EINAR OLSEN, NTB

I sin tale til lagmannsretten den sjuende september 1945 avsluttet Vidkun Quisling slik: «Har min virksomhet vært landssvik, da vil jeg til Gud ønske for Norges skyld at riktig mange av Norges sønner må bli slike landssvikere som jeg er, bare at de ikke blir kastet i fengsel.» Det virket spontant og gripende, og mange av tilhørerne var eveget.

Ennå i dag, over 40 år senere, gjengir avisen Folk og Land denne uttalelsen i en stor minneartikkel i forbindelse med 100-årsdagen for Quislings fødsel 18. juli. Uttalelsen var imidlertid en vel planlagt avslutning. Den står ord for ord i hans egen skriftlige redegjørelse som ble laget 11 uker tidligere. Skuespilleren Vidkun Quisling, som elsket offentlige opptredener, hadde simpelthen lært den utenat.

I Norgeshistorien er Vidkun Quisling en episode. Det er neppe noen ide som lever etter ham, verken til godt eller ondt. For minst to generasjoner nordmenn står han likevel som symbolet på forræderi og svik. På samme måte er han for en liten gruppe tilhengere fortsatt en fører som de nesten religiøst fulgte til siste slutt. I jubileumstalen i Folk og Land heter det: «Han var en mann i hvem det ikke fantes svik.»

Men nettopp sviket står sentralt i hele Vidkun Quislings livsløp. Han var ofte ubesluttsom, og når han hadde mot til å handle, var det etter manges mening fordi han ikke hadde styrke til å vente.

Skolelys fra Telemark

Vidkun Abraham Lauritz Jonsen Quisling ble født i Fyresdal 18. juli 1887. Faren var prest og flyttet senere til Drammen og Skien. Her gikk sønnen på skole og var hele tiden en elev utenom det vanlige. Han var den ubestridte ener ved alle eksamener, og det er visstnok ingen som har tatt en bedre eksamen enn den Quisling avla ved Den Militære Høiskole i 1911.

Den begavede eleven gikk direkte til Generalstaben, der han arbeidet til april 1918. Han ble da beordret til Petrograd som militærattache i det revolusjonsherjede Russland. Bakgrunnen for denne utnevnelser var at Quisling under sin tid i Generalstaben utdannet seg til spesialist på russiske forhold og i tillegg lærte seg russisk språk. Han ble etter hvert så fascinert av dette landet at han på forskjellig vis kom til å ha sitt virke der i de neste 12 år. Utrolig nok hadde han ikke rukket å ta generalstabseksamen, og i 1923 måtte

Vidkun Quisling mottar pressen i Stortinget 11. april 1940. Den selvbesaltede «statsminister» ble tre dager senere avsatt av tyskerne. Men han kom igjen...

han velge mellom en militær løbane eller en sivil. Hvis han skulle fortsette som militær, måtte han hjem for å ta eksamen. Han valgte selv tjenestefri og fra 1928 avskjed med redusert lønn og majors grad.

Samarbeidet med Nansen

En av grunnene til at Quisling ikke kom hjem, var at han fra 1922 hadde fått mulighet til å arbeide for Nasjonenes Forbund, delvis sammen med Fridtjof Nansen. Hele perioden fra 1918 til 1930 er det Quisling selv som har skrevet og fortalt om. Senere forskning gir klare indikasjoner på at han har overdrevet i sine framstillinger av den rolle han spilte for hjelpearbeidet i Russland og samarbeidet med Nansen. Ved årsskiftet 1929/30 kom han imidlertid hjem, og da Nansen døde fire måneder senere, fikk Quisling et utgangspunkt for sitt arbeid i Norge som

kom til å bli skjebnesvangert. Det Nansen ikke hadde vært for Quisling i levende live, ble han etter sin død. Quisling forsøkte å tilpasse sitt politiske virke etter det store forbildet, og etter behov tilpasset han bildet etter sitt virke. Han skulle stå utenfor og over partiene, slik Nansen hadde gjort. Han skulle samle de splittede krefter.

Bondepartiets forsvarsmister

På våren 1931 fikk han nokså uventet et tilbud fra Bondepartiet om å bli forsvarsmister i den regjeringen som først ble ledet av Kolstad og, etter hans død, Hundseid.

De neste to år opplevde Norge en forsvarsmister som presterte alt fra militær intervensjon i streikekonflikter til arrangerte overfall i departementet. Hans forakt for Stortinget kom også stadig ty-

deligere fram. Det raste en kontinuerlig strid om hans person, noe som medførte at han ikke fikk gjort særlig mye arbeid som forsvarsminister. Til tross for sin militære bakgrunn, interesserte det ham heller ikke. Han beveget seg hele tiden på et annet og svevende plan. Noen styrking av Forsvaret bidro han ikke til.

Da bonderegjeringen ble tvunget til å gå av i 1933, sto Quisling uten noen politisk forankring. Han etablerte derfor «Nasjonal Samling», en bevegelse som ikke skulle være noe parti, men som likevel deltok i valgene fra 1933 og framover – hver gang med meget dårlig resultat. Allerede i 1934 hadde han den første kontakt med tyskerne, og i årene fram mot 1940 forsøkte han gjentatte ganger å oppnå økonomisk støtte fra de tyske nazistene. Det ble imidlertid mest ord og svada. Tyskerne tok ikke Quisling helt alvorlig, men slo heller ikke hånden av ham.

1940

Med det tyske angrep på Norge i 1940 fikk Quisling sin siste og avgjørende mulighet for å oppnå makt. Allerede 9. april om kvelden utropte han seg selv som statsminister uten at de tyske okkupantene var orientert. Denne handling bidro vesentlig til å styrke norsk motstand mot tyskerne, og allerede 15. april sørget de for å få ham fjernet. Men Quisling kom igjen. Gjentatte ganger i løpet av krigsårene kjempet han seg fram til mer og mer reell makt. Mot seg hadde han det norske folk og i perioder en tysk okkupasjonsmakt som ikke ønsket å opptre på Quislings premisser. Med seg hadde han en liten gruppe av fanatisk troende nordmenn. En av memoarbøkene om Quisling har tittelen «Fører uten folk». Det er et meget betegnende uttrykk for Quislings stilling.

Dommen og døden

I landssvikoppgjøret etter den annen verdenskrig ble dødsstraff gjeninnført i Norge. Nærmere 50 personer ble henrettet ved skyting. Quisling var en av dem. Han ble dømt til lagmannsrett og Høyesterett og skutt på Akershus 24. oktober 1945.

Han ble kjent skyldig på en rekke høyst forskjellige tiltalepunkter som beveget seg fra det å endre Grunnloven til drap på enkeltpersoner. Årsaken var at påtalemyndigheten og de politiske krefter som sterkest hadde bekjempet nazismen, ville gardere seg mot at Quisling skulle slippe unna dødsstraff. Slik stemningen var i Norge i 1945, ville intet annet enn dødsstraff bli akseptert for Vidkun Quisling, – mannen som i verdensspråket engelsk har plassert sitt navn som synonym for forræder